NCERT Archive

SOLUTIONS BOOK

CLASS 7

Sanskrit · Deepakam

CHAPTER 12

वीराङ्गना पन्नाधाया

Complete Exercise Solutions · सम्पूर्ण अभ्यास-समाधान

वयम् अभ्यासं कुर्मः | परियोजनाकार्यम्

Contents

Class 7 Sanskrit · Deepakam · Chapter 12 — वीराङ्गना पन्नाधाया

EX

वयम् अभ्यासं कुर्मः

7 questions · Q1 Q2 Q3 Q4 Q5 Q6 Q7

3

PR

परियोजनाकार्यम्

1 question · Q1

12

Every question is followed by its answer. Question numbers above are clickable and the PDF bookmarks panel lets you jump to any exercise set or question.

The word-meaning tables of the lesson (pp. 130–131) already give Hindi and English meanings; their column “मातृभाषया अर्थं लिखन्तु” is for each student’s own mother tongue.

हिन्दी: प्रत्येक प्रश्न के बाद उसका उत्तर दिया गया है। ऊपर प्रश्न-संख्याओं पर क्लिक करके सीधे वहाँ जाया जा सकता है। पाठ की शब्दार्थ-तालिकाओं (पृ. 130–131) में हिन्दी और अंग्रेज़ी अर्थ पहले से दिए हैं; “मातृभाषया अर्थं लिखन्तु” स्तम्भ प्रत्येक विद्यार्थी की अपनी मातृभाषा के लिए है।

NCERT Archive

EX

CLASS 7 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 12

वयम् अभ्यासं कुर्मः

Solutions · समाधान · ७ प्रश्न

QUESTION 1 प्रश्न 1

१. अधः प्रदत्तानां प्रश्नानाम् एकपदेन उत्तरं लिखन्तु —

(क) राजस्थानस्य वीराङ्गनासु का सुविख्याता ?

(ख) उदयसिंहः कस्य पुत्रः ?

(ग) बनवीरः कं मारयितुं कुतन्त्रम् अरचयत् ?

(घ) कालान्तरे कः मेवाडस्य राजा अभवत् ?

(ङ) पन्नाधायायाः निर्णयः कीदृशः आसीत् ?

(च) महाराणाप्रतापः केषां हृदये चिरं स्थानं प्राप्नोत् ?

ANSWER उत्तर

(क) पन्नाधाया

Pannadhaya · पन्नाधाय

p. 127 — "...पन्नाधाया काचिद् विशिष्टा वीराङ्गना आसीत् ।"

(ख) महाराणासङ्ग्रामसिंहस्य

Of Maharana Sangram Singh · महाराणा संग्रामसिंह का

p. 128 — "तस्य द्वौ पुत्रौ विक्रमादित्यः उदयसिंहः च आस्ताम् ।"

(ग) उदयसिंहम्

Udaysingh · उदयसिंह को

p. 128 — "...सः उदयसिंहं मारयितुं कुतन्त्रम् अरचयत् ।"

(घ) उदयसिंहः

Udaysingh · उदयसिंह

p. 129 — "...उदयसिंहः युद्धे बनवीरं हत्वा मेवाडराज्यस्य राजा अभवत् ।"

(ङ) अकल्पनीयः

Unimaginable · अकल्पनीय (कल्पना से परे)

p. 129 — "पन्नाधायायाः निर्णयः अकल्पनीयः आसीत् ।"

NCERT Archive

(च) भारतीयानाम्

Of Indians · भारतीयों के

p. 129 — "...भारतीयानां हृदये चिरं स्थानं प्राप्नोत् ।"

(क) पन्नाधाया · (ख) महाराणासङ्ग्रामसिंहस्य · (ग) उदयसिंहम् · (घ) उदयसिंहः · (ङ) अकल्पनीयः · (च) भारतीयानाम्

QUESTION 2 प्रश्न 2

२. अधः प्रदत्तानां प्रश्नानां पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखन्तु —

(क) पन्नाधाया कस्य अद्वितीयम् उदाहरणम् अस्ति ?

(ख) महाराणासङ्ग्रामसिंहस्य पुत्रौ कौ आस्ताम् ?

(ग) दुष्टबुद्धिः बनवीरः किम् अचिन्तयत् ?

(घ) बनवीरस्य कुतन्त्रं ज्ञात्वा पन्नाधाया किम् अकरोत् ?

(ङ) आचन्द्रार्कं किं तिष्ठति ?

(च) पन्नाधायायाः बलिदानं किं शिक्षयति ?

ANSWER उत्तर

(क) पन्नाधाया साहसस्य, त्यागस्य, निष्ठायाः च अद्वितीयम् उदाहरणम् अस्ति ।

Pannadhaya is a matchless example of courage, sacrifice and devotion. · पन्नाधाय साहस, त्याग और निष्ठा का अद्वितीय उदाहरण है।

p. 127 — "एषा साहसस्य त्यागस्य निष्ठायाः च अद्वितीया मूर्तिः आसीत् ।"

(ख) महाराणासङ्ग्रामसिंहस्य पुत्रौ विक्रमादित्यः उदयसिंहः च आस्ताम् ।

Vikramaditya and Udaysingh were the two sons of Maharana Sangram Singh. · महाराणा संग्रामसिंह के दो पुत्र विक्रमादित्य और उदयसिंह थे।

p. 128 — "तस्य द्वौ पुत्रौ विक्रमादित्यः उदयसिंहः च आस्ताम् ।"

(ग) "अहम् एकः एव उत्तराधिकारी भवेयम्, मम कोऽपि प्रतिस्पर्धी न स्यात्" इति दुष्टबुद्धिः बनवीरः अचिन्तयत् ।

The wicked Banveer thought: "Let me alone be the heir; let me have no rival." · दुष्ट बनवीर ने सोचा — "मैं ही अकेला उत्तराधिकारी रहूँ, मेरा कोई प्रतिद्वन्द्वी न हो।"

p. 128 — "अहम् एकः एव उत्तराधिकारी भवेयम् ।"

(घ) बनवीरस्य कुतन्त्रं ज्ञात्वा पन्नाधाया उदयसिंहस्य शयनस्थाने स्वपुत्रं चन्दनं शायितवती ।

Knowing Banveer's plot, Pannadhaya put her own son Chandan to sleep in Udaysingh's place. · बनवीर का षडयन्त्र जानकर पन्नाधाय ने उदयसिंह के शयन-स्थान पर अपने पुत्र चन्दन को सुला दिया।

p. 128 — "...उदयसिंहस्य शयनस्थाने स्वपुत्रं चन्दनं शायितवती ।"

NCERT Archive

(ङ) आचन्द्रार्कं पन्नाधायायाः त्यागः शौर्यं च तिष्ठति ।

Pannadhaya's sacrifice and valour endure as long as the sun and moon. · जब तक सूर्य और चन्द्र हैं, पन्नाधाय का त्याग और शौर्य स्थित रहता है।

p. 129 — "पन्नाधायायाः त्यागः शौर्यं च जगति आचन्द्रार्कं तिष्ठति ।"

(च) पन्नाधायायाः बलिदानं सर्वान् शौर्यं, राष्ट्रभक्तिं, कर्तव्यनिष्ठां, बलिदानं, विवेकं च शिक्षयति ।

Pannadhaya's sacrifice teaches everyone valour, patriotism, devotion to duty, sacrifice and discernment. · पन्नाधाय का बलिदान सबको शौर्य, राष्ट्रभक्ति, कर्तव्यनिष्ठा, बलिदान और विवेक सिखाता है।

p. 129 — "पन्नाधायायाः बलिदानं सर्वान् शौर्यं, राष्ट्रभक्तिं... शिक्षयति ।"

(क) साहसस्य त्यागस्य निष्ठायाः च · (ख) विक्रमादित्यः उदयसिंहः च · (ग) एकः एव उत्तराधिकारी · (घ) स्वपुत्रं चन्दनं शायितवती · (ङ) त्यागः शौर्यं च · (च) शौर्यं राष्ट्रभक्तिम् इत्यादि

NCERT Archive

QUESTION 3 प्रश्न 3

३. उदाहरणानुसारम् उचितैः पदैः रिक्तस्थानानि पूरयन्तु —

	धातुः	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
(क)	मिल्	प्रथमः	अमिलत्	अमिलताम्	अमिलन्
(ख)	वद्	मध्यमः	.....	अवदतम्	.....
(ग)	खाद्	मध्यमः	अखादः	.....	.....
(घ)	लिख्	प्रथमः	.....	.....	अलिखन्
(ङ)	रक्ष्	उत्तमः	.....	अरक्षाव	.....
(च)	पिब्	मध्यमः	.....	.....	अपिबत
(छ)	पृच्छ्	उत्तमः	अपृच्छम्	.....	.....
(ज)	मारय्	प्रथमः	.....	अमारयताम्	.....
(झ)	भू	उत्तमः	.....	.....	अभवाम

ANSWER उत्तर

	धातुः	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
(क)	मिल्	प्रथमः	**अमिलत्**	**अमिलताम्**	**अमिलन्**
(ख)	वद्	मध्यमः	**अवदः**	अवदतम्	**अवदत**
(ग)	खाद्	मध्यमः	अखादः	**अखादतम्**	**अखादत**
(घ)	लिख्	प्रथमः	**अलिखत्**	**अलिखताम्**	अलिखन्
(ङ)	रक्ष्	उत्तमः	**अरक्षम्**	अरक्षाव	**अरक्षाम**
(च)	पिब्	मध्यमः	**अपिबः**	**अपिबतम्**	अपिबत
(छ)	पृच्छ्	उत्तमः	अपृच्छम्	**अपृच्छाव**	**अपृच्छाम**
(ज)	मारय्	प्रथमः	**अमारयत्**	अमारयताम्	**अमारयन्**
(झ)	भू	उत्तमः	**अभवम्**	**अभवाव**	अभवाम

Rule used: लङ्-लकारः (past tense) — the pattern of पठ् on p. 131: प्रथमपुरुषः अपठत् · अपठताम् · अपठन्; मध्यमपुरुषः अपठः · अपठतम् · अपठत; उत्तमपुरुषः अपठम् · अपठाव · अपठाम. The same endings are added to each root after the prefix ‘अ’. हिन्दी: पाठ (पृ. 131) में दिए ‘पठ्’ के लङ्-लकार के रूपों के समान प्रत्येक धातु के रूप बनते हैं।

NCERT Archive

QUESTION 4 प्रश्न 4

४. वाक्यानि पठित्वा उदाहरणानुसारं वचनपरिवर्तनं कुर्वन्तु —

उदाहरणम् (क): सः शालाम् अगच्छत् । → **तौ शालाम् अगच्छताम् ।**

(क) सः शालाम् अगच्छत् ।

(ख) बालिका पद्याम् अलिखत् ।

(ग) शिक्षकः अवदत् ।

(घ) सा चित्रम् अपश्यत् ।

(ङ) त्वम् अक्रीडः ।

(च) त्वं जलम् अनयः ।

(छ) अहं मन्दिरम् अगच्छम् ।

(ज) अहं मधुरम् अखादम् ।

ANSWER उत्तर

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
(क)	सः शालाम् अगच्छत् ।	तौ शालाम् अगच्छताम् ।	ते शालाम् अगच्छन् ।
(ख)	बालिका पद्याम् अलिखत् ।	बालिके पद्याम् अलिखताम् ।	बालिकाः पद्याम् अलिखन् ।
(ग)	शिक्षकः अवदत् ।	शिक्षकौ अवदताम् ।	शिक्षकाः अवदन् ।
(घ)	सा चित्रम् अपश्यत् ।	ते चित्रम् अपश्यताम् ।	ताः चित्रम् अपश्यन् ।
(ङ)	त्वम् अक्रीडः ।	युवाम् अक्रीडतम् ।	यूयम् अक्रीडत ।
(च)	त्वं जलम् अनयः ।	युवां जलम् अनयतम् ।	यूयं जलम् अनयत ।
(छ)	अहं मन्दिरम् अगच्छम् ।	आवां मन्दिरम् अगच्छाव ।	वयं मन्दिरम् अगच्छाम ।
(ज)	अहं मधुरम् अखादम् ।	आवां मधुरम् अखादाव ।	वयं मधुरम् अखादाम ।

Rule used: the subject and the verb both change with the number (एकवचनम् → द्विवचनम् → बहुवचनम्); the verb takes the लङ् endings of the same person, as in the table on p. 131. हिन्दी: वचन बदलने पर कर्ता और क्रिया दोनों उसी पुरुष के अनुसार बदलते हैं।

NCERT Archive

QUESTION 5 प्रश्न 5

५. उदाहरणानुसारं रेखाङ्कितानि पदानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुर्वन्तु —

यथा – महाराणासङ्ग्रामसिंहस्य भ्राता पृथ्वीराजः । – कस्य भ्राता पृथ्वीराजः ?

(क) सः अचिन्तयत् ।

(ख) शयनस्थाने चन्दनं शायितवती ।

(ग) राष्ट्रहितं श्रेष्ठम् ।

(घ) बनवीरः चन्दनम् अमारयत् ।

(ङ) तस्याः निर्णयः अकल्पनीयः आसीत् ।

(च) उदयसिंहः मेवाडस्य राजा अभवत् ।

(छ) मम प्रतिस्पर्धी न स्यात् ।

ANSWER उत्तर

(क) कः अचिन्तयत् ?

Underlined word: सः → कः (who?) · रेखांकित पद 'सः' के लिए प्रश्न

p. 128 — "...सः दुष्टबुद्धिः अचिन्तयत् ।"

(ख) कुत्र चन्दनं शायितवती ?

Underlined word: शयनस्थाने → कुत्र (where?) · रेखांकित पद 'शयनस्थाने' के लिए प्रश्न

p. 128 — "...उदयसिंहस्य शयनस्थाने स्वपुत्रं चन्दनं शायितवती ।"

(ग) किं श्रेष्ठम् ?

Underlined word: राष्ट्रहितम् → किम् (what?) · रेखांकित पद 'राष्ट्रहितम्' के लिए प्रश्न

p. 129 — "'व्यक्तिहितं न, राष्ट्रहितम् एव श्रेष्ठम्'..."

(घ) बनवीरः कम् अमारयत् ?

Underlined word: चन्दनम् → कम् (whom?) · रेखांकित पद 'चन्दनम्' के लिए प्रश्न

p. 128 — "...बनवीरः चन्दनम् अमारयत् ।"

(ङ) कस्याः निर्णयः अकल्पनीयः आसीत् ?

Underlined word: तस्याः → कस्याः (whose?) · रेखांकित पद 'तस्याः' के लिए प्रश्न

p. 129 — "पन्नाधायायाः निर्णयः अकल्पनीयः आसीत् ।"

(च) कः मेवाडस्य राजा अभवत् ?

Underlined word: उदयसिंहः → कः (who?) · रेखांकित पद 'उदयसिंहः' के लिए प्रश्न

p. 129 — "...उदयसिंहः...मेवाडराज्यस्य राजा अभवत् ।"

NCERT Archive

(छ) कस्य प्रतिस्पर्धी न स्यात् ?

Underlined word: मम → कस्य (whose?) · रेखांकित पद 'मम' के लिए प्रश्न

p. 128 — "न कोऽपि मम प्रतिस्पर्धी स्यात् ।"

(क) कः · (ख) कुत्र · (ग) किम् · (घ) कम् · (ङ) कस्याः · (च) कः · (छ) कस्य

QUESTION 6 प्रश्न 6

६. उदाहरणानुसारम् अधः प्रदत्तानां पदानां सन्धिं कुर्वन्तु —

यथा - विद्या + अभ्यासः = विद्याभ्यासः

(क) मम + अपि =

(ख) विद्या + अर्थी =

(ग) सह + अनुभूतिः =

(घ) कवि + इन्द्रः =

(ङ) गिरि + ईशः =

(च) वेद + अलङ्कारः =

(छ) दैत्य + अरिः =

(ज) सु + उक्तिः =

ANSWER उत्तर

(क) मम + अपि = ममापि

अ + अ → आ (दीर्घसन्धिः)

Final 'अ' of मम joins 'अ' of अपि to make 'आ' · मम का 'अ' और अपि का 'अ' मिलकर 'आ' बनता है।

(ख) विद्या + अर्थी = विद्यार्थी

आ + अ → आ (दीर्घसन्धिः)

Student · विद्यार्थी (विद्या चाहने वाला)

(ग) सह + अनुभूतिः = सहानुभूतिः

अ + अ → आ (दीर्घसन्धिः)

Sympathy · सहानुभूति

(घ) कवि + इन्द्रः = कवीन्द्रः

इ + इ → ई (दीर्घसन्धिः)

Chief of poets · कवियों में श्रेष्ठ

(ङ) गिरि + ईशः = गिरीशः

इ + ई → ई (दीर्घसन्धिः)

Lord of the mountain · पर्वत का स्वामी

NCERT Archive

(च) वेद + अलङ्कारः = वेदालङ्कारः
अ + अ → आ (दीर्घसन्धिः)
Ornament of the Vedas · वेदों का अलंकार

(छ) दैत्य + अरिः = दैत्यारिः
अ + अ → आ (दीर्घसन्धिः)
Enemy of the demons · दैत्यों का शत्रु

(ज) सु + उक्तिः = सूक्तिः
उ + उ → ऊ (दीर्घसन्धिः)
A good saying · सुन्दर उक्ति

(क) ममापि · (ख) विद्यार्थी · (ग) सहानुभूतिः · (घ) कवीन्द्रः · (ङ) गिरीशः · (च) वेदालङ्कारः · (छ) दैत्यारिः · (ज) सूक्तिः

Rule used: when a vowel is followed by the same kind of vowel (अ/आ + अ/आ, इ/ई + इ/ई, उ/ऊ + उ/ऊ), the two join into one long vowel — दीर्घसन्धिः, as in the example विद्या + अभ्यासः = विद्याभ्यासः. हिन्दी: सजातीय स्वर (ह्रस्व या दीर्घ) के बाद उसी जाति का स्वर आने पर दोनों मिलकर दीर्घ स्वर बन जाते हैं।

QUESTION 7 प्रश्न 7

७. उदाहरणानुसारम् अधः प्रदत्तानि वाक्यानि वर्तमानकाले (लट्लकारे) परिवर्तयन्तु —
यथा – पन्नाधाया राज्यम् अरक्षत् । – पन्नाधाया राज्यं रक्षति ।
(क) उदयसिंहः वीरः आसीत् ।
(ख) अहं तत् सर्वम् अपश्यम् ।
(ग) बनवीरः कुतन्त्रम् अकरोत् ।
(घ) त्वं शयनस्थानम् अगच्छः ।
(ङ) ते कथाम् अपठन् ।
(च) धात्री उदयसिंहम् अपृच्छत् ।
(छ) वयं शूराः अभवाम ।

ANSWER उत्तर

(क) उदयसिंहः वीरः अस्ति ।
आसीत् (लङ्) → अस्ति (लट्)
Udaysingh is brave. · उदयसिंह वीर है।

(ख) अहं तत् सर्वं पश्यामि ।
अपश्यम् → पश्यामि
I see all that. · मैं वह सब देखता हूँ।

NCERT Archive

(ग) बनवीरः कुतन्त्रं करोति ।

अकरोत् → करोति

Banveer makes an evil plot. · बनवीर षड्यन्त्र रचता है।

(घ) त्वं शयनस्थानं गच्छसि ।

अगच्छः → गच्छसि

You go to the bedroom. · तुम शयन-स्थान को जाते हो।

(ङ) ते कथां पठन्ति ।

अपठन् → पठन्ति

They read the story. · वे कथा पढ़ते हैं।

(च) धात्री उदयसिंहं पृच्छति ।

अपृच्छत् → पृच्छति

The nurse asks Udaysingh. · धाय उदयसिंह से पूछती है।

(छ) वयं शूराः भवामः ।

अभवाम → भवामः

We are brave. · हम शूर होते हैं।

(क) अस्ति · (ख) पश्यामि · (ग) करोति · (घ) गच्छसि · (ङ) पठन्ति · (च) पृच्छति · (छ) भवामः

Rule used: लङ् (past) → लट् (present): drop the prefix ‘अ’ and use the present-tense ending of the same person and number (table on p. 135 — e.g. अपठत् → पठति, अकरोत् → करोति, अपश्यत् → पश्यति). हिन्दी: भूतकाल (लङ्) से वर्तमान (लट्) बनाने के लिए ‘अ’ हटाकर उसी पुरुष-वचन का लट् रूप लिखा जाता है।

NCERT Archive

PR

CLASS 7 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 12

परियोजनाकार्यम्

Solutions · समाधान · १ प्रश्न

QUESTION 1 प्रश्न 1

भारतीयानां वीराङ्गनानां चित्राणि संगृह्य तासां पराक्रमं सारांशरूपेण स्वभाषया लिखन्तु ।

यथा – लक्ष्मीबाई, पद्मावती, कित्तूरुराणी, चन्नम्मा, रुद्रम्मादेवी, झलकारी, रानीहाडी चेत्यादीनाम् ।

ANSWER उत्तर

Collect a picture of each heroine (from books, newspapers or the internet), paste it beside her summary, and write the summary in your own language. The summaries below are given in English and Hindi. हिन्दी: प्रत्येक वीराङ्गना का चित्र संग्रह करके उसके सारांश के साथ चिपकाएँ और सारांश अपनी भाषा में लिखें; नीचे अंग्रेज़ी और हिन्दी में सारांश दिए गए हैं।

1. **लक्ष्मीबाई**
   Rani Lakshmibai of Jhansi led the defence of Jhansi in the 1857 uprising against the British and died fighting in June 1858.
   झाँसी की रानी लक्ष्मीबाई ने 1857 के संग्राम में अंग्रेज़ों के विरुद्ध झाँसी की रक्षा का नेतृत्व किया और जून 1858 में युद्ध करते हुए वीरगति पाई।

2. **पद्मावती**
   Rani Padmavati (Padmini) of Chittor — according to traditional accounts, she chose to protect her honour rather than surrender when Chittor was besieged. (Historical details are debated.)
   चित्तौड़ की रानी पद्मावती (पद्मिनी) — परम्परागत कथाओं के अनुसार चित्तौड़ पर घेरा पड़ने पर उन्होंने समर्पण के स्थान पर स्वाभिमान की रक्षा चुनी। (ऐतिहासिक विवरणों पर मतभेद हैं।)

3. **कित्तूरुराणी चन्नम्मा**
   Rani Chennamma of Kittur (Karnataka) led an armed revolt against the British East India Company in 1824; she was later captured and died in prison in 1829.
   कर्नाटक के कित्तूर की रानी चन्नम्मा ने 1824 में ईस्ट इण्डिया कम्पनी के विरुद्ध सशस्त्र विद्रोह का नेतृत्व किया; बाद में बन्दी बनीं और 1829 में कारागार में उनका निधन हुआ।

4. **रुद्रम्मादेवी**
   Rudrama Devi was a Kakatiya ruler of Warangal in the 13th century — one of the few women to rule in medieval India — who defended her kingdom.
   रुद्रम्मादेवी 13वीं शताब्दी में वारंगल की काकतीय शासिका थीं — मध्यकालीन भारत की गिनी-चुनी महिला शासकों में से एक — जिन्होंने अपने राज्य की रक्षा की।

5. **झलकारी**
   Jhalkari Bai was a woman soldier in Rani Lakshmibai's army; resembling the queen, she fought in her guise at Jhansi in 1858 to mislead the British.
   झलकारीबाई रानी लक्ष्मीबाई की सेना की वीर सैनिक थीं; रानी जैसी दिखने के कारण उन्होंने 1858 में झाँसी में उनके वेश में युद्ध कर अंग्रेज़ों को भ्रम में डाला।

NCERT Archive

6 **रानीहाडी**

Rani Hadi is remembered in Rajasthani folk tradition as a Rajput queen who made the supreme sacrifice to strengthen her husband’s resolve in battle.

रानी हाड़ी राजस्थानी लोकपरम्परा में उस राजपूत रानी के रूप में स्मरण की जाती हैं जिन्होंने युद्ध में पति के संकल्प को दृढ़ करने हेतु सर्वोच्च बलिदान किया।

लक्ष्मीबाई · पद्मावती · कित्तूरुराणी चन्नम्मा · रुद्रम्मादेवी · झलकारी · रानीहाडी — साहसस्य त्यागस्य च प्रतीकानि

NCERT Archive